

O obrácení

Obrácení! Spolu se "znovuzrozením" asi nejskloňovanější pojem v ústech křesťanů a kazatelů evangelikálního ražení. Ale co to vlastně je? Naše jazykové předporozumění nám říká, že to je nějaká změna, jež se s člověkem udá, a spíše asi velká než malá. Naše "konvenčně- náboženské" předporozumění k tomu dodá, že je to změna dobrá, žádoucí, dělající ze "zlobivých chlapců" "hodné hochy". (Samozřejmě to z ní v angličtině lépe: bad boys - good boys; a naše posměváčkovské nevědomí k tomu možná přidá odkaz na Limonádového Joea,)

Ale stereotypy nevznikají den ze dne; jsou zakořeněny dlouhým užíváním (nebo zneužíváním) slova v určitém smyslu: Už v 11. a 12. století nazývali cisterciáčtí mniši vrstvu ne zcela plnoprávných obyvatelů svých klášterů - něco mezi laickými bratry a nevolníky - *conversi* tedy "obrácení". V takovém případě by to tedy byla změna po vnější stránce velmi velká - neboť dřina na klášterních pozemcích jistě nebyla žádný med - po vnitřní stránce ale poměrně malá, neboť duchovně se od takového polomnichy nepožadovalo o moc více nežli od běžného vesničana. A to se také celkem dobře shoduje s naší zkušeností: Člověk je vedle vrbců, potkanů a několika dalších kosmopolitních druhů asi neadaptabilnějším obyvatelem planety. Jsme zvyklí na to, že se vnější podmínky, v nichž žijeme, mohou radikálně proměnit - a my se s tím musíme nějak naučit žít. Na druhé straně proměna osobnosti u člověka probíhá spíše evolučně, přirozeným procesem stárnutí (někdy i "moudření") a on sám neinicuje žádné abruptní změny své vnitřní citové a intelektuální výbavy, ve stylu "jarní obnovy šatníku" Zcela naopak, kdo by něco takového dělal, byl by okolím právem podezírán z pozérství a neupřímnosti. Pokud u kohokoli dojde k nějaké radikální proměně myšlení, bývá způsobena nějakým vnějším otřesem, ať už jde o Newtonovo jablko, nebo o prožitý koncentrační tábor, a někdy může mít taková šokem vyvolaná změna pro integritu osobnosti katastrofické důsledky. Je vůbec možné něco takového jako dobrovolné, chtěné "obrácení" (i když zatím nevíme přesně, co se tím myslí)?

Mistr Eckhart říká v jednom ze svých kázání (*Spiritus domini replevit orbem terrarum*, Q 47¹), že Jidáš by nebyl jiný v nebi než v pekle. A dodává také proč: Protože kdyby se měl stát jiným, musel by se zničit v tom, co je jeho podstata. To je pozoruhodné! Nejen tím, že uvažuje o tom, že by se Jidáš, onen archetyp ničemy a zrádce, kterého Dante (Eckhartův generační vrstevník!) umístil do úst Satanových do nejhlubšího ledového kruhu pekla, vůbec mohl octnout v nebi. O něčem takovém spekovala i potridentská katolická teologie: Jidášovi mohl Bůh poskytnout milost pokání a obrácení v posledním momentě, v té vteřině, kdy padal ze stromu a ještě nebyl mrtev. (Dříve ne, poněvadž by pak nemohl spáchat další smrtelný hřích, jímž je sebevražda.²) Ale především tím, jak vysoce hodnotí lidskou – ale vlastně jakoukoli - identitu: Cokoli je samo sebou, je takové, protože to takové vyšlo z Boží ruky, a chtít, aby to bylo jiné, by bylo znevažováním tohoto božího jedinečného aktu, jímž udělil všemu bytí.

Paradigma „obrácení“, jak jsme ho nesčetněkrát slyšeli od různých kazatelů, a které máme ve stovkách případů už u proroků ve Starém zákoně, zní zhruba takto (podávám nejprve v kolektivní, pak v individualizované variantě): „Jste špatní (jsi špatný). Nejednáte/nejednáš, jak si Bůh přeje. (Nebo: a to je sofistikovanejší a – řekl bych – záłudnějši, modernějši forma: Nejste takoví/nejsi takový, jakým

1 Dostupné v českém překladu na: <http://andresius.pise.cz/578-spiritus-domini-replevit-orbem-terrarum-sv-ducha.html>

2 Měli bychom si uvědomit, že něco takového je méně směšné, než se na první pohled zdá. O průběhu času toho víme dost málo a kvantová fyzika nás navíc učí další pokoře. I když čas našeho bdělého vědomí funguje jinak, a my často, třeba v čekárně u lékaře nebo u soudu, posunujeme očima ručičky hodin, třeba ve snu se může během vteřiny odehrát neuvěřitelná spousta věcí. Pokud je na takovéto představě něco zábavného, tak snad jen ta úporná snaha určit každému jednoznačně jeho místo a rozhodnout o něm.

vás/tě chce Bůh mít.) Proto na Vás Bůh pošle/dopustí takové a takové tresty. (tento bod v individualizované formě většinou chybí, může být však přítomen v nějaké formě temného náznaku). A nyní musíme učinit určitou „rozdvojku“: Ti nejarchaičtější – a snad tedy také nejpoctivější proroci na tomto místě zmlkají. – Taková je boží vůle a tím věc končí; takto věci budou a nedá se s tím nic dělat. Ale už u starozákonních proroků míváme často nyní tu klíčovou výzvu: Obráťte se a Bůh vám (snad) odpustí. Dopadne to lépe: rány nepřijdou nebo nebudou tak hrozné.

Zda to funguje, je těžké říci. Ovšemže už v 18. kapitole knihy Deuteronomium je velice jednoduché kritérium: Prorok, jehož slovo se splní, je pravý prorok; pokud se jeho slovo nesplní, je falešný, osoboval si mluvit jménem božím, ale nebylo tomu tak. Jenže tohle ověřovací kritérium mohlo platit právě jen pro ony archaické proroky, kteří dopad božích trestů ničím nepodmiňovali. Pokud je proroctví zároveň výzvou k obrácení (nebo je k ní zneužito (!)), nemůžeme říci, že ty předpovídané strašné věci nenastaly proto, že to bylo od začátku špatně, nebo proto, že jsme dodatečně splnili boží kritéria. Já mám osobně o proroctvích, pokud se spojují s podobnými výzvami, své mínění, ale protože s touto stránkou „obrácení“ nehme, obraťme se raději k tomu, jaké je to požadované obrácení - proměna člověkovy bytosti? Co se po nás tedy chce a je to možné?

Pohřichu, i ta nejslavnější prorocká místa právě toto většinou definují velmi vágně: „Přestaňte jednat zle, začněte jednat dobře“ zní jeden takový text. No, děkujeme pěkně, ale to jsme věděli již předtím. U některých starozákonních textů se z jistých okolností domýšlíme, co mohlo asi stát za touto výzvou v pozadí: Bývá to například otázka tolerance/zákazu jiných kultů, také dodržování některých speciálních ustanovení – o *jóbelu*, čili milostivém létě; v knize Ezdráš je to, proti čemu se vede tažení, naplno jmenováno – smíšené sňatky.

Takový výčet témat v nás ovšem vzbuzuje rozpačitý dojem. Proto řada křesťanských kazatelů a exegetů raději při výkladu této záležitosti etymologizuje. V novém zákoně totiž zní příslušná výzva – ano vyzýval takto i Ježíš – (v řečtině) *metanoete*. A to se pře- a vykládá jako „změňte smýšlení“ a tudíž je potřeba, aby se člověk (naprosto) vnitřně obrátil, převrátil svůj hodnotový žebříček, přeorientoval se, snažil se vybudovat jiné životní návyky a vůbec byl celkově „novým člověkem“. Jakkoli je sympatické, že už se zde tato výzva nepodpírá žádnými hrozbami a tresty, musíme si přesto položit otázku 1) zdali to vůbec jde a 2) zdali to přináší žádoucí efekt.

Viděli jsme výše, že podle Eckharta to vlastně ani nejde, respektive bylo by vůči Bohu rouhavé, kdyby se o něco takového člověk vůbec pokusil. To jaký člověk je, i jaké má schopnosti cítit a myslet, je dáno od Boha a je boží vůlí. Eckhard (a po něm celá větev tzv. německé mystiky) také propaguje úplně jinou duchovní cestu, jejímž základním kamenem je tzv. *gelaztheit*, odevzdanost, nebo spolehnutí se na Boha.

A nejde to také podle Kalvína: Respektive Kalvín by asi neupřel člověku schopnost individuálně se k něčemu rozhodnout, ale to, zdali takové rozhodnutí a veškeré člověkovy cesty přinesou žádoucí účinek a dovedou ho do Božího království, je už dávno předem Bohem rozhodnuto. I toho, jenž „činil pokání“ Bůh pošle do pekla, jestliže takové bylo jeho do věčnosti dané rozhodnutí.

Toto je samozřejmě už poněkud zvrhlé, ale Eckhartovo stanovisko je v tomto mnohem rozumnější. Přinejmenším se jím prokazuje, že Eckhart bral vážně vrcholně středověkou syntézu křesťanství a aristotelské filosofie, jíž se proslavil právě jeho řád a především jeho vrcholný představitel Tomáš Akvinský. Svět je (logicky) uspořádán podle určitých kategorií; každá věc je (v křesť. variantě – byla Bohem stvořena) v určité formě, která jí neodlučitelně náleží a která může resp. nemusí být naplněna materií a obdržet další rozměry – např. místa a časovosti. Kůň tedy může dělat jen to, co náleží koni – je „koňské“ a člověk to, co náleží člověku – je člověčí. Člověk pak nad živočišnou říši vystupuje

navíc svou (od Boha danou) individualitou a k jeho „druhovému určení“ přistupuje tedy i určení individuální: Tlustý Tomáš neproleze komínem a představený, který by mu určil úkol kominíka, by hřešil proti Bohu; útlý Albert neuzdvihne těžké břemeno a tak je nesmyslné a proti Bohu po něm požadovat, aby pracoval na stavbě...

V moderní době už nejsme tolik oslnění aristotelskou ontologií a víme také už něco o proměnlivosti společnosti, o jejím vývoji, ba i o tom, že se vývoj týká i jednotlivce. Je otázka, kde vývoj probíhá rychleji. Jednotlivec to má samozřejmě snazší, pokud se chce nějakým způsobem změnit – například naučit nějaké dovednosti nebo jazyku, a jistě svých cílů dosáhne rychleji, nežli kdyby si něco podobného vytkla za cíl celá společnost; na druhé straně však ve společnosti – a to doposud vždycky a všude – převažují lidé pasivní, kteří se většinou ničemu učit nechtějí, a společenské změny tedy nastávají mnohem spíše vnějším tlakem nežli ze „součtu“ svobodných rozhodnutí jednotlivců; a to to potom jde mnohem rychleji! Měřítka tedy zde určitě bude hrát roli.

Je dosud navýsost spornou otázkou, zda společnosti prospívají revoluce či nikoli. Zhruba do 18. století bylo jasno: Žádná evoluce, natož revoluce nepadala na váhu; svět je a má být takový, jaký ho Bůh stvořil, a revoluce jsou jen vzpoury proti tomuto řádu. 19. století pak přineslo obojí – plynulý vývoj i revoluční kataklyzmaty. Osobně mi tedy na revolucích vadí ta krvavá jatka, která takřka všechny provázely a provázejí, a radil bych lidem, aby se proto k revolucím nadále neuchylovali – aspoň pokud se je nenaučí dělat je „sametově“. (Že by naše československá zkušenost – zkušenost již – ach ouvej-zaniklé entity, byla nakonec světu k něčemu dobrá?)

Na individuální úrovni je to pochopitelně rozmanitější. Známe obrácení velmi spektakulární (Pavel u Damašku!) Ale už to druhé v křesťanské literatuře nejlépe zdokumentované obrácení, totiž Augustinovo nebylo zřejmě tak dramatické, jak to poněkud seabemrškačsky vypjatě líčí ve svých *Confessiones*. Lutherem teoreticky a moderními evangelikály prakticky požadované „obrácení“, je asi více než se žádá v Novém zákoně. Co to skutečně znamená ono *metanoein*? Možný překlad by byl něco (znovu) promyslet, přehodnotit, rozmyslet si to. A výzva k něčemu takovému adresovaná Janem a Ježíšem zástupům (zbožným!) Židů by mohla znamenat asi toto:

„Počkejte, vy sice tvrdíte, že máte výborný náboženský systém, Tóru, se všemi dodatky a – řekněme – mišnaickou tradicí, generace učenců vám řekly, co smíte a co nesmíte jak se co má dělat a co je dovoleno, ale to vás přece nezabavuje povinností používat vlastní hlavu! Podívejte se, bezmyšlenkovitá aplikace pravidel vás vhání přechasto do slepé uličky; a v ní už nemůžete čekat pomoc od něčeho, co právě selhalo. Pohlédněte na věc znovu, novými očima a nezapomeňte zapojit také srdce. Nedává vám to potom mnohem lepší smysl? Buďte vždy připraveni věci znovu promyslet, buďte připraveni citlivě reagovat na boží podněty – a pak, pak třeba uvidíte i „zázrak“.

Nebylo by však poctivé, kdybychom zatajili, že Nový zákon zná i silnější výraz – omezuje se na jediné místo, jímž je třetí kapitola Janova, kde Ježíš používá v rozhovoru s Nikodémem výraz *gennésthai anóthen: zrodit se znovu* (anebo také *shûry*), což celkem dobře odpovídá onomu probuzeneckému *Wiedergeburt*. Exegese Janovy třetí kapitoly – ostatně jako celého Jana – je složitá, ale myslím si, že si tento výraz nemusíme vykládat tak, že má-li se něco *znovu narodit – přerodit – obrodit*, musí to nejprve zaniknout (řekněme v duchu Jeremiášova obrazu o hrncíři a hlíně (Jer 18,6). Spíše můžeme na to hledět například tak, jako si (pozdější) židovská tradice představuje že o šabatě dostává každý zbožný žid novou duši, i když plný význam onoho Janovského *gennésthai anóthen* tím asi vystižen není.

A proto

ROZMYSLĚTE SI TO!